

«ο Νόμος» και οι φιλοσοφικές αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων

1. Προσωκρατικοί φιλόσοφοι

(α) Όσοι μιλούν μυαλωμένα πρέπει να στηρίζονται σ' αυτό που είναι κοινό σε όλους, πως μια πόλη πρέπει να στηρίζεται στον νόμο της, και με πολύ μεγαλύτερη εμπιστοσύνη γιατί όλοι οι άνθρωποι νόμοι τρέφονται από έναν νόμο, τον θείο· γιατί αυτός έχει όση δύναμη θέλει και όχι μόνο φτάνει για όλους, παρά μένει και υπόλοιπο.

(β) Ο λαός πρέπει να υπερασπίζεται τον νόμο όπως τα τείχη της πόλης.

(Ηράκλειτος)

(γ) Όποιος χρησιμοποιεί, για να προωθήσει την αρετή, τις παραινήσεις και την πειθώ του λόγου, θα 'χει καλύτερα αποτελέσματα, παρά αν χρησιμοποιήσει τον νόμο και τον καταναγκασμό. Γιατί είναι πολύ πιθανό να αμαρτάνει κρυφά εκείνος που μόνο ο νόμος τον αποτρέπει από την αδικία, ενώ εκείνος που οδηγείται από την πίστη στο πρόπον, δε θα κάνει τίποτα άπρεπο ούτε κρυφά ούτε φανερά. Γι' αυτό, όποιος κάνει το σωστό με σύνεση κι επίγνωση αναδεικνύεται γενναίος και ευθύς άνθρωπος.

(Δημόκριτος)

2. Σωκράτης-Πλάτωνας-Αριστοτέλης

(α) «Σκέψου λοιπόν, Σωκράτη», θα έλεγαν ίσως οι νόμοι, «αν είναι αλήθεια αυτό που λέμε, ότι δηλαδή δεν είναι δίκαια αυτά που επιχειρείς τώρα εναντίον μας. Εμείς σε γεννήσαμε, σε αναθρέψαμε, σε εκπαιδεύσαμε και μεταδώσαμε σε σένα και σε όλους τους άλλους πολίτες όσα καλά πράγματα μπορούσαμε. Όμως κάναμε σαφές ότι έχουμε δώσει την εξουσία σε όποιο Αθηναίο θέλει, αφού περάσει τη δοκιμασία και δει όσα γίνονται στην πόλη και εμάς τους νόμους, αν δεν του αρέσουμε, να πάρει τα πράγματά του και να πάει όπου θέλει [...] Όποιος όμως από τους πολίτες παραμείνει, ενώ βλέπει με ποιο τρόπο διεξάγουμε τις δίκες και γενικά κυβερνάμε την πόλη, εμείς προϋποθέτουμε ότι έχει συμφωνήσει μαζί μας έμπρακτα να εκτελεί αυτά που διατάζουμε· και εμείς υποστηρίζουμε ότι όποιος δεν υπακούει αδικεί τριπλά: δείχνει ανυπακοή σε μας που τον γεννήσαμε και τον αναθρέψαμε και, ενώ συμφώνησε να μας υπακούει, ούτε αυτό κάνει ούτε μας πείθει ότι δεν κάνουμε κάτι σωστά...»

(Πλάτων, Κρίτων, 52c-e)

(β) [Αθηναίος:] Σ' όποια δηλαδή πόλη ο νόμος υποτάσσεται και ακυρώνεται από τους άρχοντες, βλέπω πολύ γρήγορη την καταστροφή της. Σ' όποια όμως πόλη ο νόμος είναι απόλυτος κυρίαρχος των αρχόντων και οι άρχοντες δούλοι του νόμου, βλέπω καθαρά ότι υπάρχει σωτηρία κι όλα τα καλά που έχουν δώσει οι θεοί στις πόλεις.

(Πλάτων, Νόμοι, Δ, 715d)

(γ) Διότι, όπως ο άνθρωπος, όταν πετύχει την πλήρη ηθικοπολιτική του ανάπτυξη, είναι το τελειότερο ζώο, έτσι είναι το χειρότερο απ' όλα, όταν ζει χωρίς νόμους και σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Η χειρότερη μορφή αδικίας είναι βεβαίως εκείνη που διαθέτει όπλα.

(Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α, 1253a 31-1253b 39)

3. Στωικοί φιλόσοφοι (ελληνιστικοί-ρωμαϊκοί χρόνοι)

(α) Ο φυσικός νόμος είναι βασιλέας των πάντων – θεών και ανθρώπων. Πρέπει να είναι το κριτήριο του καλού και του κακού, να άρχει και να ηγεμονεύει στις ανθρώπινες κοινωνίες, να θέτει το μέτρο για το δίκαιο και το άδικο, να επιβάλλει στα φύσει πολιτικά ζώα εκείνα που πρέπει να γίνονται και να απαγορεύει εκείνα που δεν πρέπει να γίνονται.

(Χρύσιππος, SVF III, απόσπ. 314)

Για τους Στωικούς είναι φυσικό να νοιαζόμαστε για τους συνανθρώπους μας. Ο άνθρωπος αγαπά τον εαυτό του εκ φύσεως και σταδιακά μαθαίνει να αγαπά και τους άλλους ανθρώπους, όπως αγαπά τον εαυτό του. Αυτό που ενδιαφέρει τους Στωικούς είναι η **προσωπική αρετή** του ανθρώπου. Έτσι, η εξουσία του νόμου δεν εναποτίθεται στο κράτος ούτε εξαρτά το κύρος του από τη κοινωνία. Νόμος γίνεται η φωνή της συνείδησης, υπαγορεύει και ρυθμίζει την κοινωνική συμπεριφορά, μαθαίνει στους ανθρώπους να είναι ευσεβείς, να είναι νομοταγείς και να αντιμετωπίζουν τους άλλους με αίσθημα δικαίου.